LIMBĂ ŞI LITERATURĂ

DIN ZICALELE ADUNATE DE MIHAI EMINESCU

DE

ACADEMICIAN BARBU LĂZĂREANU

Vrând gândul să-şi destăinuie
El caută cuvântul
In stare ca să dăinuie
Cât cerul şi pământul.

Versurile acestea — desprinse din « Să fie lumină! », poem neterminat al lui Constantin Gheorghian, stihuitor necunoscut istoriilor literare de pân' acum şi, până la moartea-i survenită în Anul Eliberării, luptător pentru dreptate în lunga epocă a ilegalităţii — aceste versuri le pun ca epigraf unei serii de 'ncercări referitoare la Eminescu adunător cu grijă şi minunat prelucrător de literatură populară.

O fi chiar dânsul cugetătorul în căutarea îndărătnică a vorbei purtătoare de gând, despre care vorbeşte poemul adineauri amintit al lui Const. Gheorghian?

Eminescu a dat o caldă luare-aminte « reprezentanţilor » la noi ai literaturii populare: transilvănenilor Vasile Aaron şi Ioan Barac, *valahului* Anton Pann şi (se înţelege) autorului de « povestire fantastică » moldovean: Ioan Creangă. Câtorva « scrieri mai vechi de agronomie ale lui Ioan Ionescu [De la Brad] » le-a acordat atenţie ca unor lucrări populare, de vreme ce le privea alcătuite « cu totul în limba şi în chipul de a gândi al poporului ». Pe aceasta o găsea turnată « în formele vii, mlădioase şi încântătoare prin originalitate », spre deosebire de « limba cosmopolită şi nesemnificativă » în care era tratată (sau maltratată) ştiinţa.

O scriere o socotea populară fie « prin materie şi prin modul expunerii (literatura poetică în înţăles larg) », sau « cel puţin prin modul expunerii ». Intre

BDD-A10162 © 1952 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:44 UTC)

acestea din urmă, Eminescu punea şi « ştiinţa aplicată », adică popularizată, întocmită însă într'adevăr în graiul poporului.

★

In Biblioteca Academiei Republicii Populare Române, la secţia Manuscrise, în caetul cu Nr. 2307, la fila 2 (faţă şi verso) precum şi la fila a treia — de astădată pe o singură pagină, dar despicată în două coloane — se află 116 proverbe, adunate de Eminescu fie din lecturi, fie din viu grai.

Ele trebuiau să aibă o urmare, căci poetul scrie: « Seria I » dedesubtul titlului (« Proverbe româneşti »).

Locuţiunile şi proverbele acestea aveau să fie aşezate în ordinea alfabetică a vocalelor (a, e, i, o, u). Dar gramaticianul Eminescu, observând că diftongul care în alfabetul slavon răspunde, prin valoarea-i fonetică, buchilor cirilice: *eti iaco* şi *ia*, se scrie în româneşte când *ea*, când *ia*, a pus în şirul cuvintelor care încep (în alfabetul latin) cu *ea* şi pe cele care în pomenitul diftong au drept iniţială pe *i* (ia). Astfel după zicala: *Ea îşi cântă, ea-şi descântă*, se aştern ziceri şi proverbe astfel scrise: I-a legat beşica de coadă; I-a luat apa de la moară; Ia-l de pe mine, că-l omor; Iapa mea, moşia mea... Ia pe unul, dă în altul; Iarna n'o mănâncă câinii; I-a tăiat din unghişoară; Iată ursul fără coadă; I-a dat mură, — pentru ca, imediat după proverbul: *Ia dintr'un sin şi bagă într'altul*, să revie la vocala iniţială *e* din diftongul *eu* (Eu am fost ca tine, tu n'ai ajuns ca mine). Şi, încheind cu proverbele începătoare cu *eu*, să se reîntoarcă la *i* din proverbul: « Iepurii şʼau semănat ardeiu, pieirea capului lor ».

★

Din proverbele străine ori transcrise de Eminescu, câteva au o mai adâncă semnificaţie. Iată unul care e în stare să slujească drept o caracterizare a slujbaşului de modă veche, ori birocraţimii sterile, aceleia dătătoare de ordine care nu se aduc la 'ndeplinire:

« *A poruncit cânelui şi cânele pisicei şi pisica şoarecelui, iar şoarecele de coadă şi-a atârnat porunca* ».

O maximă ce poate deveni reazăm în cazul unor întâmplătoare neizbânzi, ar fi aceasta:

« *A nu cădé, nu se poate, dar cinste îţi face când cazi să te scoli* ».

O primejdioasă filosofie umoristică, din partea unora care prea se mângâie uşor de pierderi şi stricăciuni făcute din vina lor, ar fi cea conţinută în următoarea autoconsolare:

« *Al meu scaun să-mi trăiască, alt picior în loc; al meu deget să-mi trăiască, alt inel în loc* ».

Şi acum iată o zicătoare ce ar putea prea bine fi o prevenire, un avertisment fie lăcomiei nesăţioase, fie neglijenţei, fie chiar sabotajului: « *Ai înghiţit un ac, ai să scoţi un fier de plug!* ».

★

BDD-A10162 © 1952 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:44 UTC)

Onomastica biblică şi cea familiară sau familială îşi află — în chip fericit — locul acolo, în acele proverbe:

« Ion, Ion, Ion, trei cuconi din Vavilon »
« Aflat-au Filip pe Nataniil »

Unele din zicători sânt — după asemănarea titlurilor de deasupra fieştecării bucăţi din năzdrăvăniile lui Nastratin — distihuri ori duble distihuri, scrise însă la rând în chip de proză:

« Uit'te la obraz şi mă'ntreabă de necaz; uite-te la faţă şi mă'ntreabă de viaţă ».

« Eu cu mintea mea, dèteiu de belea »
« Aş spune un vis, dar nu pot de rîs ».

In aleasa şi via culegere niciun bob, nicio silabă nu se iroseşte. Elipticile fac sentinţa populară şi mai puternică:

« Albina de viespe, cât cerul de pământ ».

Ce viitor *poetic* pregătea el acestei culegeri? Căci altor strângeri de recolte populare li se vede, la Eminescu, puntea de legătură asvârlită peste două svâcniri de inteligenţă; li se descopere poteca tainică ce duce dela un gând la altul.

De n'ar fi însă decât curiozitatea vie pentru limba acestor lozinci, chemări şi sfaturi populare, încă ne putem bucura, căci admiraţia lui Eminescu s'a răsfrânt asupra culegătorului şi comentatorului prin povestiri şi snoave al proverbelor, pe care l-a caracterizat astfel:

« Pann finul Pepèlei cel isteţ ca un proverb ».

BDD-A10162 © 1952 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:44 UTC)